

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ДАМУ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАНЫ ПЕДАГОГ-АССИСТЕНТТІҢ СҮЙЕМЕЛДЕУІ

Галиева А.Н., Малгеждарова М.Е.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

E-mail: nurai_gali@mail.ru

Мақалада инклюзивті білім беру кеңістігінде даму, оқыту, тәрбиелеу және әлеуметтендіру міндеттерін шешуде педагог-ассистент қызметі талданған. Инклюзивті білім берудегі педагог-ассистенттің қызметі, ерекше білім беру қажеттілігі бар баланы педагог-ассистенттің сүйемелдеу жолдары қарастырылған.

Тірек сөздер: педагог-ассистент, кәсіби қызмет, ерекше білім беру қажеттілігі бар бала, педагог-ассистенттік сүйемелдеу, лауазым.

В статье проанализирована деятельность педагога-ассистента при решении задач развития, обучения, воспитания и социализации в инклюзивном образовательном пространстве. Предусмотрены функции педагога-ассистента в инклюзивном образовании, пути сопровождения педагогом-ассистентом ребенка с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: педагог-ассистент, профессиональная деятельность, ребенок с особыми образовательными потребностями, педагог-ассистентское сопровождение, должность.

The article analyzes the activity of a teacher-assistant in solving the tasks of development, training, education and socialization in the space of inclusive education. Inclusive education provides for the activities of a teacher-assistant, ways to support a child with special educational needs by a teacher-assistant..

Key words: teacher-assistant, professional activity, child with special educational needs, teacher-assistant support, position.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар - оқушылардың ерекше контингенті. Л.С. Выготский [1], атап өткендей, тұлғаның тағдырын өзі емес, оның әлеуметтік салдарын анықтайды. «Ерекшелік» ауру емес, ерекше бала қоршалған психологиялық ортамен анықталады. Сондықтан осы санаттағы балалар психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді іске асыру есебінен оқу және тәрбие қызметін ұйымдастыру кезінде оларды оқытуға, дамытуға, тәрбиелеуге, ерекше педагогикалық жағдайларды талап етеді.

Бүгінде мектеп кез келген білім беру қажеттіліктері бар кез келген балаға бағдарланған инклюзивті болу үшін өзі өзгеруі тиіс екені түсінікті болды. Бұл ұйымдық, мазмұнды, құнды өзгерістерді талап ететін күрделі процесс. Тек оқытуды ұйымдастыру формаларын ғана емес, сонымен қатар оқушылардың оқу өзара іс-қимылының тәсілдерін де өзгерту қажет. Білімді трансляциялау ретінде мектепте оқыту дәстүрі оқуға қатысушылардың коммуникациясы бойынша, жаңа білімді бірлесіп іздеу бойынша арнайы ұйымдастырылған іс-әрекет болуы тиіс. Мұғалімнің білім беру бағдарламасына кәсіби бағдарлануы оқушының жеке мүмкіндіктерін көру қабілетіне және оқыту бағдарламасын бейімдеу қабілетіне сөзсіз өзгеруі тиіс. Сүйемелдеу мамандарының кәсіби ұстанымы оқу процесін сүйемелдеуге, мұғалімді сабақта қолдауға, оқушыға грамдық материалды және басқа балалармен қарым-қатынас жасау тәсілдерін меңгеруге көмек көрсетуге бағытталуы тиіс. Инклюзивті білім беру бүкіл мектеп жүйесінде, құндылық қондырғыларында, мұғалім мен ата-аналардың ролін түсінуде, педагогикадағы (педагогикалық үдерісте) жалпы қоғамдағы елеулі өзгерістердің тұтас кешенін болжайды.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу идеялары Л.В. Байбородова, Н.Г. Битянова, М.М. Семаго, О.С. Газман, И.В. Дубровина, С.В. Дудчик, Е.И. Казакова, Н.В. Ключева және т.б. жұмыстарында белсенді дамуда. Жалпы мағынада сүйемелдеу балаға туындаған қиындықтарды жеңуде, білім беру процесін ұйымдастыру кезінде кездесетін өзекті қайшылықтарды шешу жолдарын іздестіруде көмек ретінде, әр түрлі бейіндегі мамандардың командалық жұмысымен қамтамасыз етілген, субъектінің өмірлік таңдаудың әртүрлі жағдайларында оңтайлы шешімдер қабылдауы үшін үздіксіз зерттеу, қалыптастыру және жағдай жасау үдерісі ретінде сипатталады. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу идеялары шетелдік гуманистік психологияның прогрессивті идеяларына (Г.Олпорт, А.Маслоу, К.Роджерс, Дж. Мид, М.Кун, И.Блумер), отандық психологияда (Е.В. Бондаревская, Р.Л. Кричевский, С.В. Кульневич, И.А. Якиманская және т.б.), педагогика ынтымақтастық (Ш.А. Амонашвили, И.П. Волков және т.б.) сәйкес келеді. Сүйемелдеудің негізгі сипаттамалары ретінде, бірінші кезекте ДМШ бар баланы алып жүруге қатысты, қатысушылар арасындағы қарым-қатынастың ерекше болуы, субъектінің дамуының ішкі әлеуетіне ("табыс педагогикасы") тірек басымдығы, субъектінің өз бетінше таңдау жасау және оған жауапкершілік алу құқығы болады.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу - бұл инклюзивті білім беру кеңістігінде даму, оқыту, тәрбиелеу және әлеуметтендіру міндеттерін шешуде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға көмек көрсету және қолдау көрсету үшін білім беру процесінің барлық субъектілерінің әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдай жасауы бойынша педагогикалық шаралардың кешенді жүйесі [2,3,4].

Жалпы білім беретін мектеп жағдайында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жүйесі бірқатар функцияларды орындайды. Компенсаторлық функция дені сау балалармен қатар ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың дамуын қамтамасыз ететін, бірақ бұл үшін сау баладан басқа жолдар мен құралдарды пайдалана отырып, «кемістіктің кемшіліктерін компенсаторлық артықшылыққа» (Л.С. Выготский) жағдайын жасау болып табылады. Ынталандыру функциясы дені сау балалар қоғамындағы қарым-қатынас барысында баланы белсендіруге бағытталған. Дамытушылық функция қоғамда дені сау балалардың ерекше білім алу қажеттіліктері бар балаларды қалыпты әлеуметтендіру үшін жағдай жасауды болжайды. Түзету функциясы психологиялық-педагогикалық қолдау үдерісі болып табылады, балаға жарақат салатын әсерді түзету және ақаудың екінші немесе психологиялық салдарын тудыратын факторларды бейтараптандыру.

Жалпы білім беретін мектепте ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыру тәрбиеленушінің әлеуметтенуіне және оқу материалын табысты меңгеруіне ықпал етеді. Бұл ретте бірқатар шарттарды сақтау талап етіледі. Біріншіден, білім алушыда ерекше білім алу қажеттілігінің болуын және олардың оқу бағдарламасын меңгеру ерекшелігіне әсерін және қоғам өміріне қатысуын негіздейтін факторларды қабылдау. Екіншіден, білім алушы мен оның отбасын білім беру инклюзиясының жалпы процесіне субъективті түрде қосуға бағыттау. Үшіншіден, осы процесс үшін білім алушының тіршілік әрекетінің ерекше түрін – арнайы дамыту ортасын құру, оны ұйымдастыру педагогтарға байланысты.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу (қолдау) – педагогтар мен мамандардың жүйелі ұйымдастырылған қызметі, оның барысында әрбір баланың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес табысты оқуы мен дамуы үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасалады.

Жалпы білім беретін мектептердің үлгілік штаттарына жақын арада ҚР БҒМ педагог-ассистент лауазымын енгізу жоспарлануда. Педагог-ассистент мінез-құлық, эмоциялық және коммуникативтік ерекшеліктері бар оқушыларға көмек көрсетеді, соның салдарынан оқушылар оқу үдерісіне өз бетінше қатыса алмайды. Еріп жүруді талап ететін мінез-құлық және эмоциялық проблемаларға жатады:

- білім алушының сабақта жүріс-тұрыс ережелерін орындауға қабілетсіздігі: партаға отыра алмайды, тұрады, сынып бойынша жүреді; мұғалімнің талаптарын орындамайды;

- оқушының не істеу керектігін түсінуін қамтамасыз ету үшін үнемі жеке көмек және педагогтың қолдауы қажет болғанда мұғалімнің фронтальды нұсқаулықтары мен ауызша түсініктемелерін қабылдау немесе түсіну қиындықтары;

- сабақта өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі бақылау қиындықтары: білім алушы өзі сабаққа дайындала алмайды, сынып жұмысына ересектердің көмегінсіз қосылмайды, сынып тапсырмаларын орындамайды;

- мінез-құлық және эмоциялық ерекшеліктері: оқушы дауыстап сөйлейді, көзге көрінбейтін себептерсіз күледі, айқайлайды, жылайды, балаларды алаңдатады және сынып жұмысына кедергі жасайды, сыныптастарына, мұғалімге агрессия көрсетеді.

Педагог-ассистент – ұйымдастырады, бағыттайды, оқушыға оқу үдерісіне қосылуға көмектеседі, жағымсыз мінез-құлықты, эмоциялық және мінез-құлық үзілістерін ескертеді. Ол оқушының мінез-құлқына бақылау жасай отырып, оны өз бетімен оқу дағдыларын меңгеруге үйретуі тиіс. Сонымен қатар педагог-ассистент оқушы үшін өзі жасай алатын нәрселерді жасамауы, оған өз бетінше оқуға көмектесуі тиіс. Жеке көмекші оқушыға көрсетілетін қолдауды төмендетумен әрдайым жұмыс істеуі тиіс, өйткені жеке сүйемелдеудің негізгі және соңғы мақсаты сынып пен мектепте оқушының толық дербестігі болып табылады. Ассистенттің оқушының жеке сүйемелдеуімен қатысуын төмендету бірнеше кезеңнен кейін жүргізіледі:

– толық қолдау – ассистент үнемі оқушымен бірге партамен жұмыс істейді;

– біртіндеп алшақтау – оқушы партамен бірге жұмыс істейді, ассистент оқушының артынан тұрады, мерзімді түрде ұйымдастырушы және бағыттаушы көмек көрсетеді. Одан әрі ассистент тек жеке сабақтарға қатыса алады;

– сыныптағы өз бетінше жұмыс-ақыл-ойы, есту, сөйлеу және т. б. бұзылған (арнайы қозғалыс құралдарының көмегімен қозғалатындардан басқа), мінез-құлықтық проблемалары жоқ білім алушыларға ассистентсіз оқушы партамен бірге педагог-ассистенттің көмегі тағайындалмайды.

Мінез-құлық ерекшеліктері бар білім алушыларға арналған педагог-ассистент арнайы дайындықтан өтуі тиіс (жоғары психологиялық немесе арнайы педагогикалық білім негізінде).

Психофизикалық дамуы мен мінез-құлқы бұзылған білім алушыларға педагог-ассистент қызметін ұсыну ПМПК ұсынымдары негізінде жүзеге асырылады. Мектепті сүйемелдеу қызметі өз шешімімен жеңіл мінез-құлық проблемалары мен сыныптағы бейімделу қиындықтары бар оқушыларға бір тоқсан ішінде педагог-ассистент қызметін ұсына алады. Егер мұндай жеке көмекшінің көмегін әрі қарай көрсету қажет болса, онда оқушыны осы білім беру қажеттілігін растау үшін ПМПК-ға жіберу қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Выготский Л. С. Собр. соч.: В 6 т. М., 1983. Т. 5.
2. Битянова М.Р., Азарова Т.В., Афанасьева Е.И., Васильева Н.Л. Работа психолога в начальной школе. — М.: Совершенство, 1998.
3. Семаго М.М. Сопровождение ребенка в образовательной среде. Структурно-динамическая модель / Сб. науч. тр. кафедры коррекционной педагогики и спец. психологии. — М.: Изд'во АПКиПРО РФ, 2003. 211с.
4. Дудчик С.В. Тьюторское сопровождение образовательных событий. Учебно-методическое пособие. -М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2014. – 154с.